

WAARDENOPVOEDING IN DIVERSITEIT - HET BEGINT MET EEN GESPREK

ACHTERGRONDARTIKEL BIJ DE TEAMBIJEENKOMST

1. Inleiding

Kinderen en jongeren van kleur en hun ouders met een migratieverleden komen bij het opgroeien en opvoeden specifieke vragen en kwesties tegen die niet altijd op het netvlies van professionals staan. Bij de ondersteuning van ouders en gezinnen bij de opvoeding kan dit onbegrip of onzekerheid opleveren en in het aanbod van opvoedsteun heeft het vaak geen plek. We doelen op zaken die te maken hebben met opvoeden of opgroeien en discriminatie, ervaringen met negatieve beeldvorming of gebrek aan (positieve) representatie in de media. Maar ook op onvoldoende bekendheid of begrip bij professionals van de culturele of religieuze achtergrond van ouders of jongeren en hoe deze uitwerkt in opvoeden of opgroeien in de Nederlandse context. In dit achtergrondartikel geven we op basis van onderzoeken die we hebben gedaan voor o.a. het Kennisplatform Inclusief Samenleven (www.kis.nl) een schets van wat voor soort vragen en kwesties het betreft en hoe er als professional bij aan te sluiten. Dit artikel is bedoeld als ‘verder lezen’ voor professionals die gezinnen ondersteunen, en hoort bij een teambijeenkomst met powerpoint en een handleiding met werkvormen en filmpjes. De teambijeenkomst kan ondersteunen bij bewustwording en uitwisselen van aanwezige expertise in het team over de genoemde thema’s. Het betreft een herziening en aanvulling van de oorspronkelijke teambijeenkomst uit 2017. De teambijeenkomst heet ‘Waardenopvoeding in diversiteit; het begint met een gesprek’.

Specifieke opvoedvragen in de migratiecontext

Ouders met een migratieachtergrond delen met veel andere ouders dezelfde vragen en twijfels over hoe ze de opvoeding aan moeten pakken. Bijvoorbeeld: hoe op te voeden in opeenvolgende ontwikkelingsfasen (bij vragen over slapen, niet luisteren, huiswerk maken, social media et cetera). Of hoe kinderen op te voeden met weinig geld, in een grote stad, of als alleenstaande ouder. Maar deels zijn er ook specifieke vragen. Veel ouders ervaren opvoedonzekerheid vanwege ongelijkheid door een lagere statuspositie in de samenleving, of omdat hun levensbeschouwing en culturele bagage niet overeenkomt met dominante waarden en normen. Er zijn verschillende thema’s die voor controversen kunnen zorgen tussen ouders en kinderen of tussen ouders en (professionele) opvoeders in instituties buiten het gezin. Bijvoorbeeld: verschillen in waarden of opvattingen rond gender(on)gelijkheid, seksualiteit en seksuele geaardheid, autonomie ten opzichte van (oudere) familieleden, of het praktiseren van religieuze voorschriften. Naast de omgang met culturele en religieuze verschillen leeft ook het thema ‘etnische socialisatie’ bij ouders, ofwel de vraag hoe zich te verhouden tot de eigen etnische groep, andere groepen en de bredere samenleving en wat en hoe kinderen hierover te leren. De omgang met de religieuze of etnische ‘ander’, polarisatie tussen ‘wij en zij’, racisme, discriminatie op grond van religie en allerlei andere vormen van uitsluiting brengen specifieke ontwikkelings- en opvoedingsopgaven mee voor kinderen en ouders in de migratiecontext. Ook vragen rondom identiteit en zingeving, de signalering van radicalisering en omgang met radicale uitingen van kinderen kunnen ouders sterk bezighouden.

Aansluiten bij deze vragen

Opvoedprofessionals in reguliere voorzieningen hebben rond deze thema's weinig gestandaardiseerd aanbod en weinig houvast wat betreft competenties om op terug te kunnen vallen. De ondersteuning van ouders en kinderen met een migratieachtergrond wordt soms als 'een vak apart' ervaren. Het omgaan met allerlei vormen van diversiteit is nog weinig integraal in de werkprocessen opgenomen. Het roept onzekerheid op: hoe ga je met ouders over deze thema's in gesprek? Wat is dan de boodschap die je mee kan geven of hoe kun je ze ondersteunen? De standaard opvoedinterventies zijn primair gericht op het bieden van handvatten voor de dagelijkse opvoeding, waarbij het accent sterk ligt op het 'hoe' en minder op het 'waartoe voeden wij op'. Het is nog niet zo evident hoe bijvoorbeeld jongeren te begeleiden bij hun zoektocht naar zingeving en identiteit, ouders en kinderen te ondersteunen bij het omgaan met 'de ander' of bij botsende waarden en normen. Of hoe er überhaupt over in gesprek te raken.

Teambijeenkomst 'Waardenopvoeding in diversiteit'

De teambijeenkomst 'Waardenopvoeding in diversiteit' (materialen: gespreksleidraad voor begeleider en PowerPoint met uitleg en filmfragmenten) beoogt bouwstenen te bieden voor beroepskrachten in wijkteams jeugd, CJG's en andere instellingen die gezinnen ondersteunen bij de opvoeding en te maken krijgen met ouders met een migratieachtergrond. De teambijeenkomst richt zich allereerst op het bewust worden van thema's die in de levens van veel van deze ouders spelen. Daarnaast op het leren hoe ouders daarbij te ondersteunen (wat is je boodschap als beroepskracht); en tot slot op het uitwisselen van erva-

ringen in deze. Het accent ligt op hoe het gesprek te voeren met ouders, hen bewust te maken van hun invloed en van wat ze willen bereiken en ouders te ondersteunen bij de communicatie met kinderen over de thema's. De keuze van de thema's waarover in de teambijeenkomst aan de hand van de leidraad wordt gesproken kan uiteenlopen, mede afhankelijk van de prioriteiten en vragen die leven bij de beroepskrachten of de groepen ouders waar ze mee werken.

In de gespreksleidraad en de PowerPoint zijn drie thema's uitgewerkt: 'omgaan met religieus en cultureel geïnspireerde waarden in de opvoeding', 'opvoeding bij uitsluiting' en 'verhouding tot de samenleving'. Binnen elk daarvan kan worden ingezoomd op het perspectief van de ouders en dat van het kind. Ook andere thema's zijn denkbaar, bijvoorbeeld de opvoeding van meisjes en jongens of opgroeien van jongeren in wijken met risico's. Deze hopen we op termijn in het keuzemenu toe te voegen.

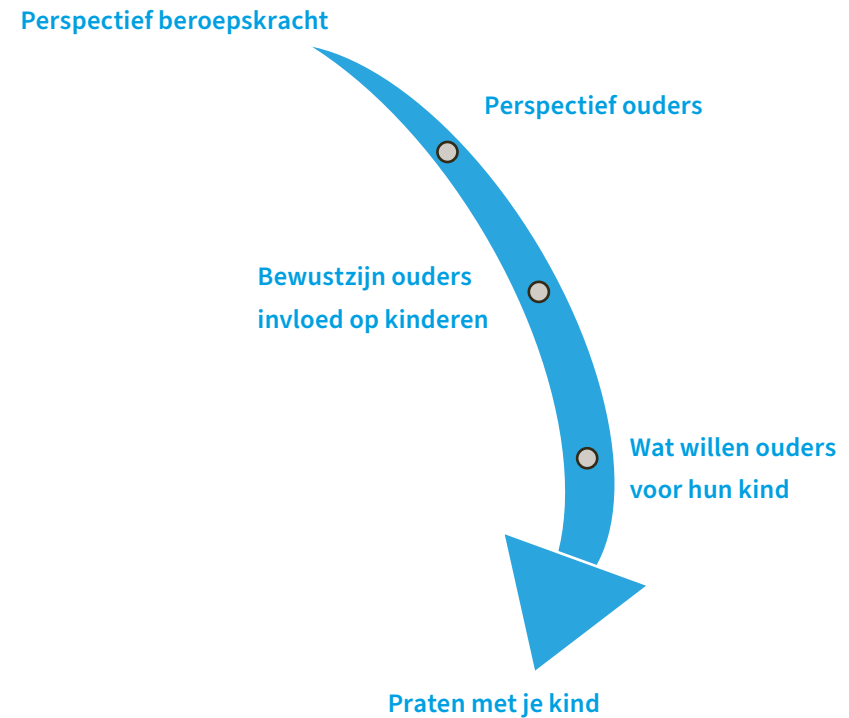
De gespreksleidraad en de PowerPoint kunnen in verschillende contexten worden gebruikt: op zichzelf, in het kader van deskundigheidsbevordering rond diversiteitgevoelig werken van beroepskrachten of aanvullend op bestaande interventies voor opvoedondersteuning. Ook vrijwilligers die ouders en jeugd ondersteunen kunnen er gebruik van maken. Bijvoorbeeld door de filmpjes te gebruiken als gespreksopener in oudergroepen.

Dit artikel

Dit achtergrondartikel bij de teambijeenkomst is bedoeld om voorafgaand aan de teambijeenkomst of achteraf (of los ervan) meer te lezen over de thema's. De kennis die hier is gebundeld komt uit jarenlang onderzoek en praktijkervaring van de auteurs (o.a. binnen Kenniswerkplaatsen Tienplus, KeTJA, KeTJAA en Kennisplatform Inclusief Samenleven), rond de opvoeding in gezinnen met een migratieachtergrond en de aansluiting tussen voorzieningen en gezinnen. Bijvoorbeeld uit interviews met ouders van verschillende generaties, met diverse ondersteuners van ouders en jeugd in professionele organisaties en het pedagogische voorveld en document- en literatuurstudie. De oorspronkelijke versie van 2017 is op basis van nadien verschenen onderzoek en inzichten geactualiseerd; de teambijeenkomst zelf is aangevuld met nieuwe filmfragmenten.

In de volgende paragraaf geven we een nadere inhoudelijke duiding van de thema's. Wat weten we over waar ouders tegenaan lopen, al dan niet in relatie tot professionals, of waar zij zich juist weinig bewust van zijn? We beginnen met opvoeding in relatie tot cultuur en religie (w.o. aandacht voor genderdiversiteit); dan 'opvoeden bij uitsluiting' en 'opvoeden in relatie tot de samenleving'. Daar gaan de onderwerpen in de teambijeenkomst over (zowel vanuit het ouderperspectief als kindperspectief). We bespreken daarbij al enkele tips; deze komen ook in de teambijeenkomst zelf terug. In de slotparagraaf gaan we nader in op de grote lijn in het ondersteunen van ouders bij de genoemde thema's en op hoe beroepskrachten dit ook in samenwerking met anderen kunnen vormgeven. Maar eerst lichten we het kader toe dat ook in de PowerPoint is gebruikt en dat 'onder' elk thema ligt. Dit artikel eindigt met enkele kijk-, luister- en leestips.

Kader 1. Waardenopvoeding in diversiteit: het begint met een gesprek

TOELICHTING KADER 'HET BEGINT MET EEN GESPREK'

Als je als beroepskracht praat met ouders en kinderen is het van belang je bewust te zijn van je eigen perspectief, en van het perspectief van ouders (en kinderen). Op welke wijze kun je hierover in gesprek komen, en hoe kunnen ouders hun belangrijke voorbeeldrol invulling geven en praten met hun kind over moeilijke onderwerpen? De teambijeenkomst is hierop gericht. Dit kader helpt daarbij.

Eerst richten we in de teambijeenkomst de blik op het eigen perspectief, de eigen waarden en normen van jou als beroepskracht; en op het feit dat deze kunnen verschillen van die van ouders die je ondersteunt. De bewustwording daarvan is belangrijk. Ouders en kinderen zullen pas met je in gesprek gaan over thema's als discriminatie of zorgen rond religieuze opvoeding in een seculiere context, als ze merken dat je deze problematiek kent en erkent. Of als je oog hebt voor hun positie. Dit kun je laten merken door bewust bepaalde woorden te gebruiken of voorbeelden te benoemen.

Het volgende onderwerp dat belangrijk is, is het bewustzijn van ouders van hun invloed op kinderen. Sommige ouders zijn zich niet zo bewust van de invloed die ze kunnen hebben op kinderen, of de steun die ze hen kunnen geven bij een onderwerp als discriminatie. Veel ouders realiseren zich niet welke boodschappen zij onbewust overdragen door hun houding of door wat ze zeggen waar kinderen bij zijn. Bijvoorbeeld gesprekken die ze voeren met andere volwassenen die wij-zij denken uitdragen. Zoals 'ze moeten ons niet' of (bij ouders zonder migratieachtergrond) 'je hoeft maar te kijken en ze voelen zich al gediscrimineerd'.

Een goede ingang om het met ouders te hebben over hun invloed en hoe ze hun kind kunnen steunen, is een gesprek over wat ouders willen voor hun kind. Bijvoorbeeld: als ze willen dat hun kind het later goed doet in de maatschappij, is het noodzakelijk als ouders hun kind het vertrouwen meegeven dat er kansen zijn om iets te bereiken. Terwijl diezelfde maatschappij hen regelmatig onvriendelijk bejegent. Hoe ga je als ouder om met deze dubbelheid van positieve steun en de weerbarstige realiteit? Als beroepskracht kun je een ingang vinden om ouders zich bewust te maken van hun invloed, en ze tools bieden over hoe ze met hun kind kunnen praten over dit soort zaken. Hoe kunnen ze hun kinderen begeleiden bij het omgaan met negatieve beeldvorming, en toch te blijven geloven in kansen in Nederland?

Het kader geeft aan: het gaat er bij deze thema's om in gesprek te komen met de ouder en de ouder vervolgens houvast te geven voor het gesprek met kinderen.

Niet in het schema opgenomen maar ook belangrijk: in de omgeving van ouders – bijvoorbeeld in migrantenzelforganisaties – wordt dit gesprek vaak al wel gevoerd. Het kan handig zijn om daarbij aan te sluiten. De ondertitel van de teambijeenkomst luidt dus niet voor niets: het begint met een gesprek (met jezelf als professional, met de ouder, met mensen in de omgeving, uiteindelijk een gesprek van de ouder met het kind).

De bedoeling van de teambijeenkomst is vooral om met elkaar als collega's het gesprek aan te gaan over ervaringen, over voorbeelden om ingangen te vinden bij ouders of bij organisaties in de wijk, over de manier van communiceren met ouders en over de genoemde thema's.

Vooraf

Voorafgaand aan de bespreking van de thema's is nog het volgende van belang. We benoemen in dit achtergrondartikel thema's die *kunnen* spelen bij (subgroepen) ouders met diverse culturele en religieuze achtergronden en die uiteenlopende vragen kunnen oproepen. Binnen en tussen groepen ouders zijn er veel verschillen en ontwikkelingen die kunnen maken of en op welke manier een specifiek thema speelt. Afhankelijk van of ouders in Nederland zijn opgegroeid of niet, of zij praktisch of theoretisch zijn opgeleid, in welke kringen ze verkeren, waar ze hun kinderen opvoeden, kunnen zij anders naar thema's kijken, zich meer of minder bewust zijn van hun voorbeeldrol, en last hebben van andere stigma's of beelden dan andere ouders. We zien steeds meer ouders die zich bewust zijn van hun eigen rol en hun kinderen bewust en sensitief opvoeden, maar wel vragen hebben over hoe eigen waarden te kunnen overbrengen in een context waarin deze minder worden geaccepteerd, of hoe kinderen goed te leren omgaan met negatieve beeldvorming. Steeds blijft het voor professionals vooral belangrijk te kijken en luisteren waar ouders zitten en welke vragen zij hebben. En daarbij niet uit te gaan van bijvoorbeeld de verwachting dat een meer 'moderne' (sensitieve en open) opvoedstijl per definitie samengaat met minder aandacht voor religieus of cultureel geïnspireerde waarden. Dit doet zeker geen recht aan de diversiteit die we zien in onderzoek en de werkpraktijk.

2. Specifieke thema's rond waardenopvoeding

In het volgende gaan we in op wat bekend is uit onderzoek over de thema's die in de teambijeenkomst zijn opgenomen, en hoe daar als beroepskracht op aan te sluiten.

Religie en cultuur als leidraad in de opvoeding

Het geloof kan in religieuze gezinnen sterk vervlochten zijn met de opvoeding. In islamitische, Christelijke of andere levensbeschouwelijk georiënteerde gezinnen kan de religieuze opvoeding veel vragen oproepen. Zowel de stigmatisering van de islam of geloof in het algemeen, als ervaren verschillen in normen en waarden en sociale positie kunnen daarbij een rol spelen. Daarbij is het belangrijk te weten dat de diversiteit in religiebeleving groot is, evenals de diversiteit in wat ouders hun kinderen willen meegeven en hoe ze dat doen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de mate van orthodoxie in de geloofsbeleving, de aard en mate van praktiseren van het geloof en de mate van vrijheid die kinderen wordt gegeven om hun eigen keuzen te maken. Het meeste onderzoek naar dit thema is gedaan onder islamitische ouders of gaat over aansluiten bij islamitische ouders. Daarom zullen we in het vervolg vooral naar (onderzoekskennis over) deze groep ouders verwijzen. Vraagstukken kunnen evenwel net zo goed voor andere ouders spelen en soms niet zozeer aan religie maar eerder aan cultuur of traditie gerelateerd zijn.

Islamitisch georiënteerde ouders zijn de laatste jaren steeds bewuster bezig met 'opvoeding in de islam in Nederland'. Terwijl zij voorheen eerder in culturele termen over de opvoeding van hun kinderen spraken, vormt opvoeden als moslim in de context van migratie in toenemende mate een onderwerp van bewuste reflectie. Veel ouders zijn hier echter onzeker over. Een knelpunt is dat op hun behoeften toegesneden informatie nog niet altijd beschikbaar is evenmin als (in)formele sociale steun. Ouders moeten bijvoorbeeld dilemma's oplossen rondom viering van islamitische feestdagen in relatie tot school, of zich verhouden tot toenemende orthodoxie bij of radicalisering van kinderen. Daarbij hebben zij vaak geen antwoord op 'waarom'-vragen van kinderen over religieuze geboden en verboden (bijvoorbeeld over het vasten, het geven van aalmoezen, voedings-, kleding- en gedragsvoorschriften).

Er zijn wel toenemend islamitische pedagogische bronnen beschikbaar, die zich beroepen op de eigen religieuze traditie om ouders over de opvoeding te adviseren. Daarin wordt bijvoorbeeld verwezen naar verhalen waarin de profeet Mohamed liefdevol met kinderen omgaat of naar diens uitspraken over de plicht tot zorg voor en weldoen aan kinderen. Ouders kunnen hierin een legitimatie vinden voor een meer kindgerichte en autoritatieve opvoeding. En kinderen voor het afwijken van de levenshouding van hun eigen ouders, als zij dat willen. Vooral theoretisch opgeleide ouders gaan zelf meer actief op zoek naar boeken, internetbronnen, documentaires op televisie of op YouTube, lezingen en seminars over de islam en weblogs voor onderlinge uitwisseling.

Ondanks dergelijke met toenemend opleidingsniveau samenhangende ontwikkelingen, laat onderzoek onder islamitische jongeren zien dat velen nog steun in het gezin hebben gemist bij hun religieuze (identiteits)vorming. Hierbij kan eenrichtingsverkeer in de communicatie in het gezin en het taboe op 'waarom'-vragen een rol spelen, samenhangend met de autoritaire gezagsverhoudingen in een deel van de gezinnen. Wat jongeren met de ouders gemeen hebben is een ervaren gebrek aan acceptatie van de islam in de samenleving, en aan ondersteuning bij het omgaan met de spanningen die deze teweeg kan brengen. Ook voor jongeren geldt verder uiteraard dat de diversiteit in hun religiebeleving groot is, evenals in de aard en mate van door hen ervaren (identiteits)vragen en problemen op dit vlak.

Hoewel ouders en jongeren van andere, zeker christelijke, denominaties niet te maken hebben met de mate van polarisatie die zich voordoet rondom de islam, kan ook bij hen veel opvoed- en opgroei-onzekerheid leven. De toegenomen secularisering in de samenleving maakt ook in hun geval de beleving en uiting van hun religie, evenals de ondersteuning vanuit domeinen buiten gezin en kerk, minder vanzelfsprekend. Christelijke gezinnen kunnen eveneens meemaken dat in de omgeving - ook wel door beroepskrachten die ondersteunen bij de opvoeding - negatief wordt gereageerd op de rol van het geloof in de opvoeding als bron van steun en leidraad in het leven. Een hulpverlener vraagt bijvoorbeeld vooral of het kind verplicht wordt deel te nemen aan een kerkdienst en of ouders erg streng zijn.

Specifiek thema: seksuele en genderdiversiteit

Een specifiek onderwerp dat omgeven kan zijn met mede op religie gebaseerde taboes, maar ook met cultureel geïnspireerde tradities - is genderdiversiteit onder en seksuele oriëntatie van jongeren. Discussies over dit onderwerp staan in diverse religieuze en culturele gemeenschappen meer op scherp de laatste jaren, nu er ook maatschappelijk en in het onderwijs een emancipatiebeweging gaande is die hier meer aandacht voor vraagt. Ook al zijn er zeker ontwikkelingen binnen gemeenschappen op dit punt, afwijking van de heteroseksuele norm of de zoektocht naar een niet-cisgender identiteit door jongeren kan in sommige religieuze of culturele gemeenschappen op sterke afwijzing komen te staan. Daarom houdt het toch al moeilijke proces van 'uit de kast komen' voor jongeren uit deze gemeenschappen extra risico's of uitdagingen in, waarbij aandringen op 'genezing' of in het uiterste geval verstoting het gevolg kan zijn. In plaats van aandringen op uit de kast komen kunnen jongeren beter geholpen zijn met ondersteuning bij het vinden van zelfacceptatie of een voorzichtige balans in het gezin, waarbij ouders 'het' bijvoorbeeld wel weten maar iedereen erover zwijgt. En bij het vinden van peers om mee te kunnen praten en de eenzaamheid te verlichten die het zwijgen in familie en gemeenschap teweeg kan brengen.

Betekenis voor ondersteuning van opvoeders

In de aanpak van opvoed- en opgroei-ondersteuning is het in de eerste plaats nodig de bestaande diversiteit tussen en binnen groepen, en zelfs binnen gezinnen, tot uitgangspunt te nemen. Een valkuil kan zijn op voorhand voor ouders en jongeren in te vullen wat het geloof voor hen betekent. Het is niet vooraf te bepalen hoe zij hun levensbeschouwing ervaren en er invulling aan willen geven.

Afhankelijk van waar ouders en jongeren zelf mee aankomen, kan het aanhalen van religieuze bronnen wel behulpzaam zijn als bron van inspiratie. Op zijn minst helpt het bewustzijn bij beroepskrachten dat het dominante perspectief op het geloof in Nederland een minderheidsperspectief is. Het geloof is (ook internationaal) voor veel ouders en jongeren een belangrijke leidraad in hun opvoeding en ontwikkeling. Het benoemen daarvan kan hen het gevoel geven dat zij in hun geloofsbeleving serieus genomen en gezien worden en is een goede ingang om bepaalde onderwerpen onder de aandacht te brengen. Bijvoorbeeld: wat zegt het heilig schrift over het communiceren met kinderen? Weten ouders dat? Is het belangrijk voor ze?

Daarnaast kunnen beroepskrachten een rol hebben in het ondersteunen van ouders bij het gesprek met kinderen over verschillen in waarden met de omgeving en verwacht gedrag van kinderen op dit punt. De boodschap aan ouders kan zijn: in een diverse samenleving hebben gezinnen verschillende waarden en normen vanuit religie, cultuur, sociale klasse et cetera. Het is goed met kinderen te praten over wat voor jullie belangrijk is en waarom, bijvoorbeeld vanuit het geloof. Vertel kinderen dat op school of in de buurt andere normen en waarden kunnen leven. Dat is op zich geen probleem. Op het moment dat het tot spanning gaat leiden, bijvoorbeeld omdat je je kind niet op schoolkamp wil laten gaan, ga dan met je kind in gesprek: wat is echt belangrijk voor haar of hem en voor jou als ouder? Waar is ruimte en waar ligt de grens? In dit gesprek is het zoeken naar balans een uitdaging: aan de ene kant gaat het om verbinding met de (waarden en normen binnen de) Nederlandse samenleving, aan de andere kant om die met de familie en gemeenschap.

Ook bij het gesprek met ouders en kinderen over genderdiversiteit en seksuele oriëntatie is aandacht voor het (religieuze of culturele) referentiekader van de

betrokkenen zelf en de familie relevant, evenals voor het ondersteunen bij het vinden van een balans als er spanning is tussen de denkbeelden die leven in de familie, gemeenschap en bredere samenleving. Of bij het vinden van sociale steun door jongeren buiten de ouders als met hen het gesprek niet mogelijk is. Lotgenotengroepen met gelijkgestemden kunnen een belangrijke bron van steun zijn voor jongeren.

Omgaan met negatieve bejegening en uitsluiting

Ouders met een migratieachtergrond ervaren vaak dat hun kinderen anders worden behandeld. Zij worden bijvoorbeeld op school eerder gestraft voor vergelijkbaar gedrag, meer gecontroleerd, of hun gedrag wordt ten onrechte cultureel geduid. Ook ervaren kinderen dat zij op straat aangesproken of gepest worden met hun 'anders-zijn', vanwege hun huidskleur, religie of kleding. Onderzoek wijst op het bestaan van uiteenlopende vormen van discriminatie en uitsluiting in verschillende levensdomeinen, zoals de buurt of school. Naast fysieke agressie kan het gaan om verdacht maken, negeren, lage verwachtingen, stigmatisering en discriminatie. Vaak ook om micro-agressie; kleine terugkerende ervaringen van buitensluiting door bijvoorbeeld grappen, blikken of opmerkingen. Behoren ouders en jeugdigen tot minderheden onderaan de statushiërarchie, dan lopen zij extra risico op dergelijke negatieve ervaringen. En daarmee op de negatieve effecten op hun welbevinden en gezondheid die met systematisch ervaren uitsluiting gepaard gaan. Onder andere sekse, leeftijd, huidskleur en religie en de specifieke context waarin kinderen opgroeien of ouders opvoeden zijn van invloed op de mate waarin en manier waarop kinderen (en ouders) met uitsluiting te maken krijgen. Jongens bijvoorbeeld krijgen vaker te maken met discriminatie in het uitgaansleven of etnische profi-

lering; meisjes relatief vaak met uitsluiting gerelateerd aan religie, vooral als zij een hoofddoek dragen. In recent onderzoek is steeds meer aandacht voor institutioneel racisme; de wijze waarop ras, culturele achtergronden en andere kenmerken al van jongs af aan en gedurende de levensloop door historisch gegroeide patronen ongelijkheid in kansen genereren. Jongeren en ouders worden zich hier in toenemende mate bewust van en krijgen tegelijkertijd meer dan vroeger te maken met weerstanden in de samenleving tegen de roep om meer aandacht voor dit onderwerp.

Ervaringen met discriminatie of uitsluiting en structurele kansenongelijkheid kunnen bij kinderen ook tot de neiging leiden om zich terug te trekken in hun etnische of religieuze identiteit en bij ouders zelf om niet (meer) te investeren in hun binding met Nederland. Ook de ambivalentie van ouders over hun verblijf in Nederland kan toenemen, en daarmee extra onzekerheid meebrengen over de keuzen die zij als opvoeders maken, bijvoorbeeld ten aanzien van behoud van taal en cultuur versus aanpassing. Ouders zijn zich niet altijd bewust van de impact van zo'n ambivalente houding op hun kinderen. Ook jongeren kunnen boos en gefrustreerd worden en zich afkeren van de samenleving.

Onder ouders van de tweede generatie, zo blijkt uit recent onderzoek, nemen ervaren uitsluiting en discriminatie toe; het zijn de grootste pijnpunten die zij als opvoeders ervaren. De heftige discussies over bijvoorbeeld zwarte piet, de weerstand die de aandacht voor het slavernijverleden kan opwekken en de toenemende negatieve beeldvorming over bijvoorbeeld moslims of migratie in de media worden vaak genoemd als van invloed op ouders en kinderen. Kinderen krijgen dit soort discussies en oordelen mee en kunnen er bijvoorbeeld het beeld van meekrijgen dat er iets met hen mis is.

De opvoedrol van ouders bij ervaren uitsluiting is essentieel als beschermende factor voor de veerkracht van kinderen, op korte en langere termijn. Ouders zijn echter vaak onzeker over hoe hun kinderen hierbij te ondersteunen. Zij hebben behoefte om hierover met elkaar te praten en deskundige ondersteuning te krijgen.

Specifiek thema: ook ouders zonder migratieachtergrond moeten zich verhouden tot..

Uit recent onderzoek blijkt dat ook ouders zonder migratieachtergrond uitsluiting kunnen ervaren, bijvoorbeeld als zij een minderheid vormen in hun wijk of op de school van hun kinderen. Ze ervaren het als uitsluitend als andere ouders onderling niet Nederlands spreken, of als een school culturele aanpassingen maakt waar zij zich niet in kunnen vinden. Ook zij kunnen te maken krijgen met spanningen en polarisatie, onderling of tussen hun kinderen. Onder hen en hun kinderen nemen de vragen en onzekerheden eveneens toe over hoe hiermee om te gaan, bijvoorbeeld in het contact met andere ouders of in de omgang met hun kinderen. De ervaringen van deze ouders en jeugdigen zijn tegelijkertijd niet op een lijn te stellen met die van degenen met een migratieachtergrond, gezien hun doorgaans meer geprivilegeerde positie in de sociale en culturele statushiërarchie en de afwezigheid van de intergenerationele doorwerking van onderdrukking, uitbuiting en dehumanisering. Dit neemt niet weg dat ook bij hen toenemend behoefte ontstaat aan ondersteuning bij de opvoeding en ontwikkeling in de multi-etnische context, en dat je ook als professional daar toenemend op in moet kunnen spelen.

Betekenis voor ondersteuning van opvoeders

Als beroepskracht is het belangrijk je bewust te zijn van de negatieve ervaringen die ouders en kinderen in de multi-etnische samenleving kunnen hebben als het gaat om uitsluiting, discriminatie en racisme, en van de pijn en emoties die dit bij hen oproept. Ook is bewustzijn belangrijk van de mogelijke gevolgen daarvan over generaties heen. Tegelijkertijd is het nodig met ouders het gesprek te voeren over de impact op kinderen van het laten zien van de eigen negatieve emoties of van negatieve boodschappen: denk aan gesprekken die volwassenen onderling voeren of aan wat er via televisie in het gezin binnenkomt; bijvoorbeeld over aanslagen, discriminatie, zwarte piet. En hen te ondersteunen bij hoe ze wél met hun kinderen kunnen praten over hun ervaringen en over hoe er mee om te gaan. Daarbij zijn algemene opvoedvaardigheden, zoals op de leeftijd afgestemde communicatie met kinderen en responsiviteit, cruciaal. Niet alle ouders voelen zich hier bedreven in of zien het belang ervan.

Professionals kunnen ouders helpen hun kinderen te ondersteunen bij discriminatie-ervaringen of ervaringen van uitsluiting. Door met hen in gesprek te gaan over wat zij daarbij als ouders nodig hebben; en over hoe zij met kinderen kunnen praten over de gepaste reactie per situatie. Soms is dat vermijden, de andere keer confronteren of verbinding zoeken in een gesprek. Kinderen kunnen het als heel steunend ervaren als hun ouders hun ervaringen erkennen en er aandacht aan geven; en het niet te gemakkelijk wegwuiven of als reactie geven dat kinderen ‘gewoon twee keer zo hard hun best moeten doen’. Actief ondersteunen door te reageren op voorvallen, bijvoorbeeld door als ouder met de school of een andere partij het gesprek (al dan niet samen met het kind) aan te gaan, kunnen dan heel helpend zijn voor kinderen. Ouders hierin begeleiden begint bij de erkenning van professionals dat discriminatie en kansenongelijkheid reëel zijn en bij meedenken wat helpend is. Voor ouders en kinderen gaat

het erom de balans te blijven vinden tussen realisme (ja er is discriminatie, uitsluiting) en hoop (maar het betekent niet dat er voor ons hier geen plek is, dat er geen kansen zijn).

Opvoeding en verhouding tot de ‘ander’

Een belangrijke vraag die samenhangt met het voorgaande, is hoe ouders met een migratieverleden zich als opvoeders verhouden tot de eigen gemeenschap en (andere groepen in) de bredere samenleving (‘etnische socialisatie’). Hoe ondersteunen zij hun kinderen bij de identiteitsontwikkeling en bij verbinding met de samenleving?

Onderzoek laat zien dat kinderen al op driejarige leeftijd fysieke en culturele verschillen kunnen herkennen en een negatieve houding kunnen ontwikkelen tegen degenen met een lagere statuspositie. Ook een lage zelfwaardering kan het gevolg zijn. In de leeftijd van 5 tot 7 jaar kan al sprake zijn van vooroordelen op basis van huidskleur en etniciteit. Positieve rolmodellen uit de eigen gemeenschap kunnen daarom al vanaf jonge leeftijd veel betekenis voor kinderen en hun gevoel van eigenwaarde hebben. Vaak zijn die er niet vanzelfsprekend; via verhalen, media, school, is het niet vanzelfsprekend dat kinderen van kleur zichzelf of volwassenen die op hen lijken gerepresenteerd zien op een positieve manier.

Ook als het gaat om het stimuleren of juist ontmoedigen van interetnische relaties, zijn rolmodellen vanuit de omgeving, de ouders voorop, van groot belang voor hun kinderen. Zij kunnen de ontwikkeling van hun attitudes, opvattingen en gedrag ten opzichte van ‘de ander’ sterk beïnvloeden. Dit kan al dan niet bewust gebeuren. Ouders kunnen bijvoorbeeld bewust wel of juist niet omgaan

met mensen met een andere achtergrond, interetnisch contact bij hun kinderen stimuleren of tonen in de boekjes die ze voorlezen of filmpjes die ze met hen kijken. Of juist instemmen met discriminerende, racistische of stereotyperende uitingen van de kinderen zelf of van anderen of daar juist afkeurend op reageren. Maar ook onbewust kunnen ouders hun kinderen beïnvloeden, bijvoorbeeld door het non-verbaal uiten van ongemak of juist gemak bij interetnisch contact, of meer of minder nadruk te leggen op de eigen etnische achtergrond.

De literatuur onderscheidt verschillende strategieën om kinderen kennis, attitudes en gedrag te leren betreffende de eigen etnische groep, andere groepen en de bredere samenleving: 1) overdracht van cultuur en groepstrots, 2) bevorderen van weerbaarheid tegen negatieve beeldvorming en uitsluiting, 3) socialiseren van wantrouwen tegen andere groepen en/of de samenleving, en 4) benadrukken van individualisme en 'kleurenblindheid': bij deze laatste strategie zien opvoeders juist af van categoriaal denken en het accentueren van verschil. De eerste drie strategieën zijn juist meer 'kleurbewust' te noemen, al lopen ze inhoudelijk sterk uiteen.

De kleurenblinde benadering gaat ervan uit dat huidskleur, en daarnaast etnisch-culturele verschillen, geen rol (zouden moeten) spelen in hoe mensen met elkaar omgaan. Vaak wordt daarbij verondersteld dat kinderen verschillen tussen mensen niet zien en daarom niet discrimineren of zich racistisch kunnen uiten. Ook kan het zijn dat ouders zelf geen verschil willen zien of menen dat het benadrukken van verschil ongelijkheden vergroot. Hoe dan ook, het resultaat is dat opvoeders verschil in huidskleur of andere kenmerken, ongelijkheid, discriminatie en racisme niet benoemen of bespreekbaar maken. Wanneer zich conflicten voordoen zien zij deze eerder als incident dan als mogelijk gelinkt aan mechanismen van uitsluiting. Een kleurenblinde houding kan dus leiden

tot het niet erkennen van het belang van- of zelfs het ontmoedigen van – het gesprek over verschillen en ongelijkheid en mechanismen die daaraan ten grondslag liggen. Daarmee kan deze houding de realiteit van veel kinderen te kort doen.

Een kleurbewuste benadering houdt daarentegen in dat er wel expliciet aandacht is voor verschillen. Ouders benadrukken in dat geval de waarde van diversiteit en/of keuren ongelijkheid op basis van huidskleur en etnische achtergrond expliciet af. Kleurbewuste ouders zijn eerder geneigd hun kinderen te stimuleren om vooroordelen over bepaalde etnische groepen te (h)erkennen. Hier past bijvoorbeeld ook bij dat ouders bij conflicten tussen kinderen dynamieken rondom pesten, discriminatie en racisme met hen bespreken en ouders hun kinderen aansporen om actie te ondernemen wanneer zichzelf of anderen uitgesloten worden. Het accent in hun benadering kan uiteenlopen van cultuuroverdracht en trots op de eigen achtergrond en groep, socialisatie van weerbaarheid tegen negatieve bejegening tot een meer strijdige houding van wantrouwen en verzet. Dergelijke verschillen beïnvloeden vervolgens de mate waarin ouders de balans zoeken tussen erkenning van discriminatie en uitsluiting en verbinding met de bredere samenleving door behoud van de hoop dat er ook voor de kinderen kansen zijn.

Specifiek thema: etnische socialisatie in relatie tot radicalisering

Een deel van de ouders met een migratieverleden staat wantrouwend in de samenleving en geeft hun kinderen dat wantrouwen, of wij-zij onderscheid mee, hetzij uit angst voor culturele vervreemding van hun kinderen, hetzij vanwege ervaren uitsluiting en verharding van het maatschappelijke klimaat. Ouders zetten zich om deze redenen af tegen de maatschappij en kunnen deze houding meer of minder bewust aan hun kinderen doorgeven.

Onderzoek laat zien dat er een relatie is tussen ‘etnische socialisatie’ en radicalisering. We bespreken het thema hier, omdat ouders zelf ook bezorgd zijn over gevallen waarin kinderen van hen afraken en dreigen te radicaliseren. We bespreken hier vooral de preventieve kant; hoe kunnen ouders ondersteund worden bij het voorkómen dat hun kinderen vanwege sterke negatieve ervaringen afhaken en een weg inslaan die uiteindelijk kan leiden tot geradicaliseerde opvattingen.

Opvoeden met de boodschap dat ieder gelijk is, ongeacht diversiteit naar religie, huidskleur of etnische achtergrond, kan een beschermende factor zijn voor een kind van kleur. Ouders die kinderen leren afstand te houden of wantrouwend te staan ten opzichte van ‘de ander’ kunnen (on)bewust voeding geven aan processen van radicalisering. Hoewel het zeker niet altijd zo is dat ‘voorbeeld doet volgen’, kan de voorbeeldfunctie van ouders van groot belang zijn. Dit geldt overigens ook voor ouders zonder migratieachtergrond, als het gaat om racisme en ontwikkeling van kinderen naar extreem-rechtse radicalisering. Er is steeds meer aandacht voor anti-racistisch opvoeden, ook bij ‘witte’ ouders. Ouders die anti-racistisch opvoeden, besteden expliciet aandacht aan

ongelijkheden en privilege en proberen er via hun opvoeding aan bij te dragen dat bestaande patronen die ongelijkheid reproduceren worden doorbroken.

Betekenis voor ondersteuning van opvoeders

De hoofdboodschap voor professionals is: ouders zijn zich niet altijd bewust van hun invloed, zowel van bijvoorbeeld hun kleurenblinde of juist polariserende houding en gedrag als van het gebrek aan communicatie met kinderen over wat er in hen omgaat. Een opvoeding die van jongs af aan ruimte biedt aan de verschillende perspectieven en positief is over de eigen wortels en achtergrond helpt kinderen een stevige identiteit te ontwikkelen, zo valt uit veel studies op te maken. Preventief hierop inzetten in opvoedondersteuning is dus van belang. Kinderen kunnen worden geholpen bij het ontwikkelen van een positieve stevige identiteit en weerbaarheid, door hen trots bij te brengen op wie ze zijn, en hen positieve verhalen te vertellen en ervaringen te geven die bijdragen aan een positief beeld over waar ze vandaan komen, hun wortels, in Nederland én in het land van hun ouders. Ondersteuning van de etnische socialisatie door professionals kan hierbij helpen. Door ouders voorbeelden aan te reiken van boekjes, verhalen, films die helpend zijn bijvoorbeeld. Specifieke aandacht en steun is nodig voor witte (biologische of pleeg) ouders die kinderen opvoeden van kleur; bij hen kan het bewustzijn van discriminatie, uitsluiting of kansenongelijkheid wat minder ontwikkeld zijn omdat ze het niet of minder uit eigen ervaring kennen.

Bij ouders zonder migratieachtergrond met ‘witte’ kinderen is overigens eveneens toenemend behoefte aan ondersteuning bij de ‘etnische socialisatie’ van hun kinderen, zoals aangehaald. Ook in hun geval is bewustwording van hun voorbeeldrol en praten met kinderen over de verhouding tot andere (minderheids)groepen van belang, en ook zij worstelen met vragen daarover. Ook als

ze er niet mee worstelen, kan het van belang zijn als professional het gesprek te voeren met ouders over anti-racistisch opvoeden. Voor kinderen in gezinnen zonder migratieachtergrond kan het belangrijk(er) zijn te benadrukken dat er verschillen zijn in bejegening en kansen; zij zullen zich hier vaak niet bewust van zijn. Ook het aanbieden van materialen (poppen, voorleesboekjes et cetera) die positieve beelden van culturele diversiteit en verbinding met de ander ondersteunen kunnen helpend zijn om uiteindelijk de kansen van kinderen met een migratieachtergrond te ondersteunen.

In het specifieke geval waarin kinderen dreigen af te glijden naar radicalisering, vraagt de opvoeding rond de verhouding tot de samenleving extra aandacht. Uiteraard spelen bij radicalisering vele ook buiten het gezin gelegen factoren mee, zoals ervaren kansloosheid of invloeden van peers. Maar ouders kunnen een belangrijke rol spelen. Naast het uitdragen van een positieve boodschap over identiteit zonder het wij-zij denken te benadrukken is ook aandacht voor de uitingen van hun kinderen van belang. Ouders kunnen bij extreme uitingen of gedrag van hun kinderen de neiging hebben weg te kijken of dit te bagateliseren. Terwijl pedagogisch ingrijpen door in gesprek te gaan, te reflecteren, tegenwicht te bieden belangrijke beschermende factoren zijn. Het openstaan voor en responsief reageren op vragen en problemen van kinderen door ouders kan een buffer vormen tegen radicalisering. Praten over dergelijke moeilijke thema's met kinderen is echter niet gemakkelijk. Zeker in de puberteit kan het daarbij lastig zijn te bepalen of het om bij de leeftijd horend grensoverschrijdend gedrag gaat of om ernstiger probleemgedrag. Om de lijnen met het kind open te houden is het belangrijk van jongs af aan de basis te leggen door een open communicatie met het kind. De professional kan daarbij ondersteunen.

Ondersteuning van opvoeders: aandacht voor bewustwording en gesprek

Het is al met al duidelijk dat een open houding van ouders en wederkerigheid in de communicatie van groot belang zijn om kinderen te ondersteunen in hun ontwikkeling. Juist als er sprake is van conflicterende waarden, het ervaren van uitsluiting en krenking en het verenigen van de binding met de eigen familie en gemeenschap en met Nederland. 'Het gesprek is al een brug', zei een professional daarover. De literatuur duidt er echter op dat vooral minder geschoolde ouders (relatief vaak van de eerste generatie) zich vaak weinig bewust zijn van hun invloed, zowel van het voorbeeld dat ze geven als van het niet of bestrafend reageren op het gedrag of de uitingen van kinderen. Bekend is ook dat deze ouders vergeleken met veel andere ouders problemen bij hun kinderen minder snel herkennen en de eigen invloed op de ontwikkeling van hun kinderen niet altijd zien. Opvoeden is in de gezinnen van deze ouders soms geen heel bewuste aangelegenheid; meer een kwestie van goed zorgen voor de kinderen dan van gericht sturen (en stimuleren) van hun ontwikkeling. Daarnaast hebben ouders van de eerste generatie deels minder het idee dat zijzelf primair verantwoordelijk zijn voor de opvoeding. In het herkomstland wordt de opvoeding vaak met volwassenen in de grootfamilie rond het kerngezin gedeeld. Bewustwording is in sommige subgroepen daarom een sleutel voor ondersteuning, als basis voor het verdere gesprek over de thema's die we hebben aangekaart in het voorgaande.

Dat geldt ook voor aandacht voor communicatie en responsiviteit in het contact met kinderen. Jongeren met een migratieachtergrond spreken vaak van een communicatiekloof, eenrichtingsverkeer in de communicatie en ervaren zij gebrek aan emotionele steun vanuit het gezin, ook als het gaat om andere dan

hiervoor besproken zaken, zoals hun zoektocht naar (religieuze) zingeving en identiteit of omgang met seksualiteit en relaties. Ouders rapporteren in onderzoek ook veel opvoedingsonzekerheid over de communicatie met hun kinderen. Zeker als het gaat om beladen en taboethema's: worden moeilijke of taboeonderwerpen vermeden, of kunnen kinderen met vragen en problemen komen en reageren ouders daarop? Bijvoorbeeld met informatie, door meedenken, kritische reflectie of morele steun. Onderwerpen kunnen voor ouders soms zo gevoelig liggen dat zij reageren met zwijgen. Maar ook komt het voor dat ouders soms minder de relevantie van praten met kinderen zien niet beseffen dat als er van jongs af aan geen wisselwerking en vertrouwensband bestaat dat in de puberteit moeilijk meer kan worden gerepareerd. Het is voor professionals een eerste vereiste om in het contact met ouders te exploreren wat hun behoeften zijn en samen de oplossingsrichtingen te bezien die zowel bij hun leefwereld aansluiten als ondersteunend kunnen zijn voor de kinderen. Daarbij is aandacht voor voorkomen van stereotypen belangrijk: lang niet alle ouders zijn zich weinig bewust van het belang van praten in het algemeen of missen hier vaardigheden. Wel kunnen zij zich afvragen hoe om te gaan met wensen of gedragingen van hun kinderen die moeilijk zijn te verenigen met hun eigen waarden of zich afvragen hoe daarover het gesprek met kinderen of de omgeving aan te gaan. Bewustzijn van eigen 'normen' die je als professional zelf hebt, is daarnaast steeds van belang. Bijvoorbeeld: is het altijd nodig dat ouders gevoelige onderwerpen zelf bespreken met kinderen? Of kiezen zij liever voor inschakeling van een vertrouwenspersoon als zaken te gevoelig liggen? Dit kan een even goede of betere oplossing zijn in sommige gevallen.

Professionalisering

'Het begint met een gesprek'. Deze uitspraak geldt voor het gesprek tussen ouders en kinderen, maar ook voor het gesprek tussen beroepskrachten of andere steunbronnen en ouders (zie ook de toelichting bij het kader in hoofdstuk 1). Het effect van ondersteuning of hulp wordt voor een belangrijk deel bepaald door competenties van de beroepskracht, en door de vraag hoe goed deze een alliantie met de ouders weet te vormen.

Enige kennis is daarbij relevant, over de aanwezige diversiteit en ongelijkheid in de samenleving, en over het belang van een 'intersectioneel' perspectief: dat houdt om te beginnen het vermijden in van of-of-denken, van het beoordelen van ouders of kinderen op grond van maar één van hun vele met elkaar interacterende kenmerken, zoals huidskleur, religie, etniciteit, inkomen, opleidingsniveau of gender. Verder kunnen deze kenmerken bijdragen aan verschillen in (machts)ongelijkheid en privilege, en daarmee een grote impact hebben op de ontwikkeling(skansen) van kinderen en ook op ouders als opvoeders.

Naast kennis zijn vooral ook vaardigheden en attitudes van belang waarmee de beroepskracht de gezinsleden benadert: een open en respectvolle houding, zonder vooringenomenheid, en vaardigheid in cultuursensitieve communicatie. Beroepskrachten en het aanbod moeten, willen zij doel treffen, sensitief zijn voor de realiteit van ouders en kinderen: hun omstandigheden, mogelijkheden, oriëntaties, denkbeelden en sociale omgeving, en ook voor hun eigen (vaak meer bevoorrechte) positie. Dit blijkt steeds weer uit onderzoek. We staan allemaal onder invloed van beelden in de media, in het politieke discours en in ons alledaagse taalgebruik, die vaak onbewust afstand benadrukken. Denk bijvoorbeeld aan wij-zij beelden en verwachtingen over groepen vanwege hun

sociale klasse, huidskleur, leefstijl of cultuur. Impliciete dominante normen kunnen ertoe leiden dat je mensen ziet als 'afwijkend'. Deze impliciete oordelen worden voor jou als professional alleen maar zichtbaar door aandacht voor de ervaringen van degenen die ermee geconfronteerd worden. Zo kun je ook meer zelfkennis ontwikkelen, je bewuster worden van je eigen opvattingen, die misschien niet iedereen deelt, en grip krijgen op hoe je ongewild zelf ongelijkheid in stand houdt. Het is belangrijk om in te zien dat dergelijke, vaak onbewuste, beelden het begrijpen van en aansluiten bij de perspectieven, vragen en behoeften van ouders en jeugdigen in de weg kunnen staan. Een open houding en goede relatie of 'alliantie' met de ander is daarom een eerste vereiste voor sensitief vakmanschap. Dat begint met goed kijken en luisteren naar de mensen om wie het gaat. Daarbij kan het zijn dat alle aandacht in het gezin uitgaat naar de eerste levensbehoeften of naar de positiebepaling van ouders in de Nederlandse samenleving. In dat geval kan bredere sociale ondersteuning nodig zijn alvorens gezin en beroepskracht aan vragen rondom de opvoeding toekomen. Maar ook het vragen over opvoeding met elkaar bespreken en praktische oplossingen bedenken kan zorgen voor snelle succeservaringen en het vergroten van zelfvertrouwen van ouder en kind. Dit kan eveneens een bieden basis om de vertrouwensband op te bouwen tussen hulpverlener en ouder.

Aansluiten op de leefwereld van ouders en kinderen is overigens niet de enige opgave waar de beroepskracht voor staat. Volledige aanpassing aan de visie en wensen van de gezinsleden is niet altijd mogelijk of wenselijk. Zo willen en moeten ouders met een migratieachtergrond, zeker degenen van de eerste generatie, zich juist ook nieuwe kennis en vaardigheden eigen maken. Ook zijn er ouders die minder reflecteren over de opvoeding, bij wie vragen hierover meer latent zijn. Deze ouders hebben de beroepskracht nodig om doelen te

formuleren die nog buiten hun blikveld liggen. Ook in dat geval is werken vanuit hun beginsituatie en mogelijkheden van belang. Uiteindelijk staat de geloofwaardigheid van de beroepskracht in de ogen van de gezinsleden voorop, en gaat het erom of deze de balans weet te vinden tussen professionele vereisten en ruimte voor de cliënt en zijn of haar context.

Ook moeten beroepskrachten rekening houden met mogelijke taboes, zaken die moeilijk bespreekbaar zijn. Enkele voorbeelden kwamen hiervoor al ter sprake. Vragen en problemen rondom dergelijke thema's komen niet snel boven water, al zijn ze er wel. Voor de beroepskracht betekent dit: ook alert zijn op mogelijke taboes en blinde vlekken.

Het opbouwen van een alliantie met ouders en goed aansluiten op hun behoeften en vragen kan overigens pas beginnen als een ouder bij een beroepskracht terecht is gekomen. In de jeugdsector komt elke keer weer het belang van investeren in een goed bereik van ouders met een migratieachtergrond naar voren. De beroepskracht kan hierin een actieve rol hebben; bijvoorbeeld door outreachend te werken. Ook tellen reguliere organisaties toenemend professionals met een migratieachtergrond, die een belangrijke rol kunnen vervullen in het bereiken en sensitief benaderen van ouders met een migratieachtergrond, evenals in het gevoeliger maken van organisaties voor hun leefwereld. Ten slotte kan ook samenwerking met in migrantengemeenschappen gewortelde organisaties of sleutelpersonen, of vindplaatsgericht werken (op scholen) daarbij ondersteunend zijn. Hier gaan we tot slot nog kort op in.

Samenwerking met sleutelfiguren en initiatieven geworteld in gemeenschappen

Naast formele hulp aan jeugd en gezinnen zijn er ook vaak 'bottom up'-initiatieven die gaten in de zorg kunnen dichten, zoals ondersteuningsstructuren die ontstaan via migranten-zelforganisaties, buurtnetwerken of door (semi-)professioneel groepsaanbod in het voorveld (bijvoorbeeld vaderbijeenkomsten; moedergroepen in buurthuizen; dialoog en voorlichting rond taboeonderwerpen in kerken of moskeeën; theaterstukken met educatief karakter). Dergelijke innovatieve initiatieven vanuit de civil society of het welzijnswerk hebben een eigenstandige waarde. Bijvoorbeeld, ze richten zich meer op samen verantwoordelijkheid nemen voor een probleem (zoals overlast door jongeren) in een gemeenschap of wijk (bijvoorbeeld de buurtvaders) of op het bespreekbaar maken van taboe-onderwerpen dan op ondersteuning van individuele gezinnen. Juist in de nieuwe structuur van het jeugdstelsel hebben beroepskrachten in reguliere organisaties, als het goed is, ruimte voor het contact leggen met en kennisnemen van dit soort eigen initiatieven. Samenwerking ermee kan waardevol zijn: het leidt tot betere preventie. Sommige onderwerpen laten zich namelijk in eerste instantie mogelijk beter bespreken in eigen gemeenschappen. Eigen organisaties of organisatie geleid door professionals met een migratieachtergrond kunnen soms meer het vertrouwen genieten van ouders of een veiliger basis voor gesprek zijn, zeker als het gaat om onderwerpen als discriminatie of uitsluiting, religie of waardenopvoeding. Bewustwording over het belang van communiceren met kinderen of de voorbeeldrol van ouders kan deels ook juist daar plaatsvinden, al dan niet in samenwerking met een beroepskracht uit een reguliere organisatie. Samenwerking kan verschillende vormen aannemen: van (als beroepskracht) aansluiten bij of ondersteunen van bijeenkomsten in migrantengemeenschappen zelf, tot samenwerking waarbij

een sleutelinformant met een migrantenachtergrond een brugfunctie vervult naar formele instellingen voor individuele gezinnen met problemen; en nog meer vormen.

Cruciaal bij samenwerking met in migrantengemeenschappen gewortelde voorzieningen of initiatieven is ruimte voor het gesprek over visie op en verwachtingen over de samenwerking. Zeker als het gaat om informele initiatieven. Sleutelpersonen of migrantenzelforganisaties blijken vaak vanuit een ander perspectief te werken dan beroepskrachten of formele organisaties, bijvoorbeeld meer gericht op het ondersteunen van processen in de gemeenschap of op het creëren van een 'veilige ruimte'. Formele werkers uit reguliere organisaties denken soms vooral aan toeleiding van migrantenouders naar hun eigen aanbod. Pas als het gesprek hierover wordt gevoerd met elkaar, ontstaat er een vruchtbare grond voor samenwerking.

Meer lezen, kijken of luisteren?

Voor wie iets wil lezen over vragen die veel jongere ouders met een migratieachtergrond (tweede generatie) hebben rond de opvoeding van hun kinderen in Nederland (o.a. de onderwerpen waar wij op zijn ingegaan) en hoe daarop aan te sluiten.

Opvoeden als ouder met een meervoudige identiteit: uitdagingen en ondersteuningsbehoeften | KIS (artikel en rapport over ouders van de tweede generatie)

Of de podcast de Opvoedshow. Aflevering 58. Te beluisteren via Spotify of iTunes. **Marjolijn Distelbrink praat in 'De Opvoedshow' over vragen van ouders met een migratieachtergrond | KIS**

Onderzoek naar de identiteitsontwikkeling jongeren (dat voor hen verschillende deelidentiteiten belangrijk zijn).

Hoe jongeren met een migratieachtergrond vorm geven aan hun meervoudige identiteit | KIS (artikel met verwijzing naar rapport over identiteitsontwikkeling, 2020)

Geboren en getogen | Kennisplatform Integratie & Samenleving (kis.nl) (een eerder kwalitatief onderzoek)

Via de vierdelige podcastserie 'De kracht van ontmoeting' gemaakt als eindproduct van een onderzoek van Elena Ponzoni en anderen krijg je een beeld van hoe het Amsterdamse Ouder- en Kindteam actief de connectie maakt met opvoeders met verschillende achtergronden en leefwerelden en echt bij hen aansluit. In de podcasts komen theoretische concepten en praktijk bij elkaar.

De Kracht van Ontmoeting | Inholland

Zie ook de site van NJi: **Hoe ga je als ouder om met discriminatie en racisme? | Nederlands Jeugdinstituut (nji.nl) en Wat kan ik doen als mijn kind discrimineert? | Nederlands Jeugdinstituut (nji.nl)** (met filmpje Judi Mesman, zij doet veel onderzoek naar discriminatie en opvoeding).

Het boek '*Mijn ontelbare identiteiten*' van Sinan Çankaya. (Bezige Bij). Geeft een mooi beeld van hoe het is om als minderheid op te groeien in de Nederlandse samenleving. Geschreven vanuit onderzoekskennis en persoonlijke ervaringen van de auteur.

Het boek '*Opgroeien in kleur, opvoeden zonder vooroordelen*' van Judi Mesman (Balans). Heel mooi overzicht van thema's die allemaal kunnen spelen, vanuit onderzoek maar heel toegankelijk geschreven.

De documentaire ‘Wit is ook een kleur’ van Sunny Bergman geeft een mooie reflectie op wit privilege en hoe dit doorwerkt in kansen. **Wit is ook een kleur - 2Doc.nl**

Cecile Winkelman gaat in het KIS artikel **Discriminatie en opvoeden | KIS** in op hoe als opvoeder kinderen te begeleiden bij het omgaan met discriminatie. Zie ook het online magazine dat zij hierover maakte aansluitend bij Positief Opvoeden. **Editie 5 Amsterdam: Positief Opvoeden en diversiteit - Discriminatie en opvoeden**

Het onderzoek ‘**Je kind opvoeden in een diverse wijk. Ervaringen van ouders zonder migratieachtergrond**’ van KIS geeft inzicht in wat ouders zonder migratieachtergrond die hun kinderen opvoeden in multi-etnische wijken tegenkomen aan vragen.

Enkele online bronnen, vooral voor ouders geschreven, maar ook handig voor iedereen die met kinderen werkt. **In dit artikel** wordt besproken waarom het belangrijk is het gesprek over racisme niet te vermijden en geven de auteurs suggesties voor hoe je dat het beste kan aanpakken. **In dit artikel** staan tips voor het bespreken van racisme met kinderen per leeftijdsgroep. **Dit Engelstalige artikel** kan mogelijk ook als een bron van inspiratie dienen met goede tips en voorbeelden.

Zie ook de uitzending: **Hoe zorg je voor een niet-racistische opvoeding? - BNNVARA**. Over waarom het belangrijk is over kleur te praten met kinderen met Minchenu Maduro.

Of deze mooie verzameling filmpjes voor ouders van kleur en witte ouders met niet-witte of witte kinderen, op de website van de VPRO. (Tegenlicht, artikelen) met inleidend: Filmfragment ouders in gesprek met volwassen zoon van kleur en uitleg deskundige Layla F. Saad. **Hoe praat je met je kind over racisme? - VPRO** (met meer filmpjes met tips).

Voor algemene informatie over inclusief werken en inclusief taalgebruik, zie bijvoorbeeld.

Werken met culturele diversiteit - Verwey-Jonker Instituut
Diversiteit | Wijkteams werken met jeugd
Kompas voor inclusieve communicatie | KIS

Zie tot slot de website van **STICHTING MARUF - Stichting Maruf** voor jonge queer personen met een islamitische achtergrond.

LIJST MET FILMFRAGMENTEN VERZAMELD VOOR WAARDENOPVOEDING IN DIVERSITEIT

Bij de teambijeenkomst is **een verzameling filmpjes** opgenomen die ook los kan worden gebruikt. Er zijn filmpjes over:

Religie/cultuur en ouderperspectief

- **Filmpje van Ipep waarbij opvoedadvies wordt gegeven vanuit de Islam** (maakt inzichtelijk dat voor ouders religie een belangrijk referentiekader is en hoe ze daar steun uit halen).

Religie/cultuur en kind of jongere perspectief

- Twee filmpjes waarin (jong)volwassenen van kleur uit de queer community aan het woord komen over hoe zij hun weg hebben gezocht bij (zelf) acceptatie. **Ga naar de video's:**
 1. **Wat betekent het om queer te zijn als jongvolwassene met een migratieachtergrond?** Fragmenten uit 'Coming in' van COC, Movisie en Rutgers.
 2. **Wat betekent het om queer te zijn als jongvolwassene met een migratie-achtergrond?** Fragmenten uit 'Biculturele LHBT jongeren' van COC, Movisie en Rutgers.

Discriminatie/negatieve beeldvorming: het ouderperspectief.

- **Open letter muslim parents** (laat de zorgen van ouders zien over wat hun kinderen gaan meemaken en hoe daarover te praten). (Youtube)
- **Filmpje De Bus** (ouder als voorbeeld bij omgang met negatieve beeldvorming of discriminatie).
- **Filmpje Michelle Obama** (ouder als voorbeeld bij omgang met negatieve beeldvorming of discriminatie). (Youtube: Speel af vanaf 1.41 tot 3.45 min.)

Discriminatie/negatieve beeldvorming: het kindperspectief

- Twee Filmpjes ervaringen discriminatie jongvolwassenen.
 1. **Fragmenten uit Ook hier jongvolwassenen**
Ookhier Aflevering 10 Seizoen 1. (Speel af vanaf 1.12 tot 3.06 en bijv van 4.43 tot 5.20 min..)
 2. **Fragment uit Ook hier van een jonge Iraanse vrouw**
Ookhier Aflevering 7 Seizoen 1. (Speel af vanaf 1.00 tot 4.32 min.)
- Filmpje over Zwarte Piet **Jeugdjournaal**.
- **Filmpje Ted Talk Chimamanda Adichie** (Ik zie mijzelf niet gerepresenteerd in de omgeving). (www.ted.com: 0.00 tot 1.59 min.)
- **Filmpje over kinderen van kleur die op de cover hebben gestaan van een magazine** (positief zelfbeeld/jezelf gerepresenteerd zien). (Youtube: 0.00- 2.08 min.)

Praten over kleur/antiracistisch opvoeden (Ouder- en kindperspectief)

- Filmfragment poppenexperiment uit Sunny Bergman's documentaire 'Wit is ook een kleur' (laat zien dat kinderen al heel jong beelden hebben gerelateerd aan kleur). **De poppentest (socialisatie bij kinderen en volwassenen)**). (Speel af van 23.30 tot 26.16 min.)
- **Filmpje witte moeder met geadopteerde kinderen** (bewustwording wit privilege). *Ookhier* Aflevering 10 Seizoen 1. Speel af vanaf 6.05 tot 9.39 min.
- Filmfragment ouders in gesprek met volwassen zoon van kleur en uitleg deskundige. **Hoe praat je met je kind over racisme? - VPRO**

Overig:

Leefwereld jongeren (bepaalde zaken die voor jongeren heel bekend zijn, staan vaak ver van professionals af)

- **Filmpje DRILL rap**. (Youtube)

KENNISPLATFORM INCLUSIEF SAMENLEVEN

Kennisplatform Inclusief Samenleven doet onderzoek, adviseert en biedt praktische tips en instrumenten over vraag- stukken rond integratie, migratie en diversiteit. Daarnaast staat het platform open voor vragen, signalen en meningen en formuleert daar naar beste vermogen een antwoord op.

Deze kennisuitwisseling is bedoeld om een fundamentele bijdrage te leveren aan een pluriforme en stabiele samenleving. Blijf op de hoogte van alle projecten, vragen en antwoorden en andere kennisuitwisseling via www.kis.nl, de nieuwsbrief, Twitter en LinkedIn.

Colofon

Financier: Ministerie van Sociale zaken en Werkgelegenheid
Auteurs: Dr. M.J. Distelbrink
Em. prof. dr. T. Pels
C. Winkelman, MA
Foto's: Pexels - Greta Hoffman - 9705671
Uitgave: Kennisplatform Inclusief Samenleven
p/a Giessenplein 59 C
3522 KE Utrecht
T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van Kennisplatform Inclusief Samenleven: www.kis.nl.

ISBN 978-94-6409-257-8

© Kennisplatform Inclusief Samenleven, Utrecht, Herziene editie 2023
Eerste druk - 416346-2017 - opvraagbaar bij secr@verwey-jonker.nl

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

Kennisplatform
inclusief samenleven